

**ІСТИНА Й КОНЦЕПТ,
АБО ПРО ТЕ, ЩО Є КОНЦЕПТОМ У ФІЛОСОФІЇ
АНРІ БЕРГСОНА, А ЩО НИМ НЕ Є
(Післямова до українського перекладу листа
Анрі Бергсона до Рихарда Кронера)**

Павло Бартусяк

Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій
імені С. Ґжицького
ORCID: 0000-0002-5009-467
bartusyak@gmail.com

(надіслано до редакції – 30.09.2020, прийнято до друку – 11.10.2020)

© Бартусяк П., 2020

Лист Анрі Бергсона до Рихарда Кронера написаний у листопаді 1910 року. Перекладений українською мовою вперше. У листі Бергсон проливає яскраве світло на крихітні й зазвичай непомітні, але вельми важливі деталі, свого вчення про істину та концепти, зокрема концептотворення.

Ключові слова: Бергсон, Кронер, безпосереднє, істина, концепт, концептотворення.

**TRUTH AND CONCEPT,
OR WHAT A CONCEPT IN PHILOSOPHY
OF ANRI BERGSON IS, AND WHAT IT IS NOT
(Afterword to the Ukrainian Translation of the Anri Bergson's
Letter to Richard Kroner)**

Pavlo Bartusiak

Stepan Gzhytskyi Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
ORCID: 0000-0002-5009-467
bartusyak@gmail.com

The Letter to Richard Kroner was written by Henri Bergson in the end of November 1910. It is translated into Ukrainian for the first time. In the letter, Bergson sheds a bright light on tiny and usually invisible but very important details of his doctrine about truth and concepts, in particular creating new concepts.

Key words: Bergson, Kroner, immediate, truth, concept, creating of concepts

Рихард Кронер (1884–1974) – німецький філософ неогегелянець. У 1910 р. присвятив філософії Бергсона статтю²⁸, на котру останній вирішив відреагувати у цьому листі, датованому кінцем листопада 1910 р. Бергсон прагнув щонайперше показати, що

безпосереднє (l'immediat) не передуює утвердженню істини, воно охоплює його, імплікує. Наприклад, свобода як безпосереднє не може утверджуватись чи заперечуватись. Сила безпосереднього за Бергсоном полягає у тому, що воно виправдовує само себе, цінне через самого себе. Це щось на кшталт *автоствердження себе* (auto-affirmation de soi), яке його захищає від будь-якого заперечення. Завдяки цьому

²⁸ Richard Kröner (1910). Henri Bergson / *Logos*, Tübingen, no 1, S. 125–150.

філософія могла б вилучити зі своєї практики різні доктринальні опозиції, в яких вона щоразу застрягає. У такому разі метафізика перестала би бути *полем битви* (*champ de bataille*), яке за Бергсоном було детально описано у Кантовій першій критиці. Цю проблему Бергсон детальніше розгляне через декілька місяців у своєму виступі в Оксфордському університеті “Сприйняття змінювання” (травень 1911 р.) [Bergson 1934c].

Оригінальність цього листа забезпечують дві важливі ідеї, які експліцитно майже не фігурують в інших Бергсонових текстах. Утім вони спроможні пролити чимало світла на капітальні ділянки філософії Бергсона, зокрема на проблему істини та концептотворення. У Бергсона *безпосереднє й істина* нерозривно пов’язані: не тільки безпосереднє дається як істинне, але й також істина є безпосередньо даною.

Особливої уваги, на мій погляд, заслуговує пасаж, у котрому Бергсон пише про *штучні концепти*. З одного боку, французький філософ у різних текстах критикує використання *загальних концептів* (*concept général*) для побудови філософських теорій. Ці концепти він характеризує також як *надто ригідні* (*concepts trop rigides*). З іншого боку, цій практиці він протиставляє таке: “Ми шукаємо, навпаки, концепти, які постійно моделюються і ремоделюються залежно від фактів; концепти настільки ж плинні [*concepts fluides*], як сама реальність” [Bergson 2011b: 271]. У Бергсона, безперечно, життя є настільки ж плинним, як і реальність. Отже, для його схоплення потрібні концепти такого ж ґатунку. Але у зв’язку з цим виникає питання: чи справедливо вважати *життя* або *реальність*, які можуть бути описаними різними, багатогранними, змінними концептами, також концептами, розробленими Бергсоном? У цьому листі до Кронера, на мою думку, можна знайти відповідь.

Одна з оригінальностей Бергсона-філософа полягає у тім, що не всі капітальні поняття, які він використовує і які наскрізь просякнуті його ідеями, є концептами у його творчості. У Мерло-Понті, приміром, поняття *тіло* є безперечно концептом його філософії, як і поняття *свідомість* є концептом у філософії Гуссерля. Є концептами, позаяк і Мерло-Понті, і Гуссерль здійснили те, що Бергсон називав *висіканням* (*tailler*), а Дельоз – *екстраординарним розрізом* (*découpage extraordinaire*). Себто Мерло-Понті *тіло*, а Гуссерль *свободу висікли та розрізали* екстраординарно. Однак, наприклад, поняття *життя*, яке Бергсон *висік та розрізав* настільки ж екстраординарно, в його філософії концептом не є. Хоча в одній “Творчій еволюції” використовується 257 разів, тобто найбільше серед інших капітальних понять

цього тексту. Не є концептом, тому що для Бергсона гранично важливим було розрізняти те, звідки видобувається *сировина* для процесу пізнання і те, як вона обробляється, що з неї вилучають. Коли Бергсон досліджував феномен *життя*, то неодмінно звертався до його функціонування у реальному світі, себто *реальне* (біологічне) *життя* було для нього *сировиною*. А результатами пізнавальної обробки цієї сировини були концепти. На мій погляд, якраз на цьому наголошував Бергсон у листі до Кронера: “Апелуючи до Життя, щоб відкинути штучні концепти, я не протиставляю один концепт іншим концептам. Життя не є концептом, воно є чимось індивідуальним...”. Крім *життя*, для Бергсона *сировиною* були також *всесвіт* (*univers*) *світ* (*monde*), *природа* (*nature*), *реальність* (*réalité*) *свідомість* (*conscience*). Себто те, що дано безпосередньо. А безпосереднє, як було зазначено вище, щільно пов’язано з істиною. Щільність цього зв’язку забезпечується якраз змінними або плинними концептами.

ЛІТЕРАТУРА / REFERENCES

- Bergson, H. (1934a). Introduction (deuxième partie) / La pensée et le mouvant essais et conférences. (Articles et conférences datant de 1903 à 1923). Paris: Félix Alcan, 21–64.
- Bergson, H. (1934b). Introduction (première partie) / La pensée et le mouvant essais et conférences. (Articles et conférences datant de 1903 à 1923). Paris: Félix Alcan, 7–20.
- Bergson, H. (1934c). La perception du changement / La pensée et le mouvant essais et conférences. (Articles et conférences datant de 1903 à 1923). Paris: Félix Alcan, 92–112.
- Bergson, H. (1934d). Sur le pragmatisme de William James. Vérité et réalité / La pensée et le mouvant essais et conférences. (Articles et conférences datant de 1903 à 1923). Paris: Félix Alcan, 149–157.
- Bergson, H. (1970). Essai sur les données immédiates de la conscience. Paris: PUF.
- Bergson, H. (2008). Les deux sources de la morale et de la religion. Paris: PUF.
- Bergson, H. (2011a). [2 JUILLET 1908] DISCUSSION À LA SOCIÉTÉ FRANÇAISE DE PHILOSOPHIE / Sur Immédiat // Écrits philosophiques. Paris: PUF, 362–365 (Collection: Quadrige).
- Bergson, H. (2011b). [2 MAI 1901] LE PARALLÉLISME PSYCHO-PHYSIQUE ET LA MÉTAPHYSIQUE POSITIVE / Écrits philosophiques. Paris: PUF, 231–272 (Collection: Quadrige).
- Bergson, H. (2011c). [31 MARS 1910] BERGSON À W. JAMES / Écrits philosophiques. Paris: PUF, 766–767 (Collection: Quadrige).
- Bergson, H. (2011d). [FIN NEVEMBRE 1910] BERGSON À R. KRONER / Écrits philosophiques. Paris: PUF, 389–391 (Collection: Quadrige).
- Bergson, H. (2018). L’évolution créatrice. Paris: PUF.
- Kröner, R. (1910). Henri Bergson / Logos, Tübingen, no 1, S. 125–150.